

Manifestación pola lingua con ocasión do Día das Letras do ano 1998 en foto de Antonio Hernández. Na páxina 5 e na imaxe da dereita, ofrenda en homenaxe a Francisca Herrera no 1987 nun acto presidido polo daquela presidente da RAG, García Sabell (na foto co alcalde da Coruña, Francisco Vázquez. Á esquerda, o académico Alonso Montero na lectura do discurso na sesión plenaria da RAG en homenaxe a Frei Martín Sarmiento no 2002. Na imaxe da páxina 6 corresponde a Xaquín Lorenzo 'Xocas' a quen se lle adicou este ano o 17 de maio. Na 7, unha marcha en defensa da lingua na Coruña no ano 1991

Pasou o 17 de maio. E caeu en luns. “Cadrou nunha ponte e acabouse” comentan moitos na espiral do sector cultural dun país que busca sol para marcarse tres días vacacionais na praia. Ou patinar... Pensar ‘un outro Día das Letras’. Idear unha xornada para a cultura e a emoción das letras. Apelar á busca de alternativas ao actual desenvolvemento do 17 de maio é unha das demandas que penden dunha data que, para a maioría, leva anos sendo “unha efeméride litúrxica” e que, para outros, “deixou de cumprir a función dos seus fundadores”: ser a festa do libro e a cultura galega. ¿Hai alternativas? ¿Cumpre o Día das Letras coa función que lle deu orixe e desenvolvemento? ¿Como encamiñar o potencial de apoio á Cultura e á lingua do país nun momento en que tanto os índices de lectura como os

Outro mundo é posible?

Letras galegas

de galegofalantes está descendendo e hai voces de alarma respecto da súa transmisión? Revista das Letras aproximase á cuestión nun monográfico que chega despois da resaca do 17 maio, unha xornada na que, despois de varios anos, deixou de convocarse a habitual manifestación en Compostela para reclamar unha política de normalización lingüística acorde coas necesidades do país. Carlos Lema, Fabiola Sotelo, Xosé Ramón Barreiro, Miguel Anxo Fernán Vello, Manolo Bragado, Helena González, Dolores Vilavedra, Sira Vidal, Anxo Louzao e Fernández del Riego son os testemuños que recollimos para achegarnos a unha cuestión que este ano resultou polémica coa reclamación de varios sectores para converter en lectiva a xornada.

"Hai que buscar alternativas", asenta a anterior presidenta dos editores galegos, **Fabiola Sotelo**, antes de abondar na necesidade de buscar un "outro día das Letras Galegas". E máis, segundo Sotelo, "gran parte do mundo da cultura está, a día de hoxe, en contra: en contra de cómo se move, de cómo se promove e en contra de que sexa unha data festiva. É preciso que o sector se una neste sentido para presentar novas propostas: novas propostas que emerxan non só do mundo da cultura senón tamén da sociedade en xeral". Deste xeito puxo sobre a mesa –a que xa é nova directora da Fundación Iniciativa 21, que preside Ramón Máiz– o debate que hai uns días se abriu no Consello da Cultura Galega. Nese debate, incidíase sobre a necesidade de asentar o 17 de maio como un día laborable sen que, en ningún caso, supuxera a perda no calendario dunha xornada festiva. Atende Fabiola Sotelo, como moitos, ao modelo catalán e tras a estela do 23 de abril, Día do Libro, detrae o anxeo de converter en sinónimos 17 de maio e festa da cultura, cando festa e día abre o abano a unha maior participación social. "O 17 de maio só hai dous actos institucionais. Os libeiros saen á rúa e non hai xente", tracexa tras o compás dunha xornada que se pide, recunca, "que sexa laboral". "A RAG sempre estivo a favor de que fora así", quixo engadir Fabiola Sotelo nunha sentenza que negou categoricamente o responsable da RAG, **Xosé Ramón Barreiro Fernández** quen, nada máis tomar posesión da cadeira presidencial en substitución de Fernández del Riego, constituíu unha comisión para estudar qué facer co 17 de maio.

Finalmente, relata Barreiro, "mantívose a idea do festivo e do acto institucional da RAG" o que non supón –destaca– que non se alente a cooperación das asociacións de veciños. Pon nesta liña Barreiro Fernández algúns exemplos, como a experiencia que se deu na Coruña: "A asociación Cíada de Vella, un colectivo que se move tamén na Rúa Tabernas onde está situada Academia, fixo unha peregrinación polas casas que teñen un sentido histórico. Durante o percorrido un escritor facía parada e falaba de cada unha delas".

Deixa así aberto Barreiro o convite a todos os colectivos sociais: "Independientemente do acto oficial, outros colectivos teñen a posibilidade de facer outras cousas", salienta sen deixar de aclarar que o propio presidente do Goberno Galego, Manuel Fraga, lle asegurou persoalmente que "non existía ningún problema político para converter o 17 de maio en laboral". "Incluso tampouco hai problema para compensar con outro festivo", subliña o titular da RAG.

Sen ánimo de reducir o debate á petición dun día laboral, para o editor **Manuel Bragado** cumpriña facer unha observación xeral: "Tal como imos, debálanos", destacou o responsable da editorial Xerais quen, contundente e con ideas claras, radiografa o actual 17 de maio dende as ancoraxes dunha festa cada vez "máis litúrxica" e "menos popular".

"Precisa un rebulivo", comenta antes de apremiar a súa urxente transformación que o editor asenta sobre tres vías. A primeira: "revertila de día festivo en laborable e lectivo, co fin de que o traballo dos centros de ensino, que son auténticos defensores da festa, adquira unha maior brillantez". A segunda: "Non excluír os autores vivos de ser elixidos para seren homenaxeados xa que, o criterio de honrar aqueles que levan máis de dez anos mortos, é unha medida que está fosilizando a cultura galega. Afasta os autores novos e leva a pensar que a literatura galega é algo do pasado". E terceiro: "Artellar novas medidas arredor da comunicación para que o 17 de maio sexa un día de auténtica mobilización popular. Debe haber unha forte comunicación institucional, que lle correspondería á RAG, contando coa colaboración das institucións municipais e co asociacionismo cultural".

Sabe Bragado que hai medidas difíciles de adoptar, como honrar a figura dun autor ou autora vivo na data do 17 de maio, anque está convencido de que lle daría pulo á celebración igual que comina a idear unha nova estratexia de comunicación que suporía, segundo precisou, "ter en conta todos os vehículos da mercadotecnia e a comunicación audiovisual". Aínda máis. Volve Bragado sobre a rosa que espaxa o 23 de abril, o Día do Libro, para inci-

dir na importancia de que Galicia busque o seu símbolo: un símbolo que se engaste na "memoria, o orgullo e a esperanza que debe ter o 17 de maio".

"Trátase de refundir –conclúe Bragado– a efeméride no século XXI sabendo o papel que tivo nas últimas décadas; dende o franquismo ata a autonomía e dentro nun proceso de máis madurez cando contén unha literatura nun momento espléndido e unha situación da lingua, canto menos, preocupante".

Unha simple cuestión de orde práctica como é o peche das librerías, é un dos piares dunha demanda que no mundo da cultura é, dende hai algún tempo, unánime: a conversión do 17 de maio nun día laboral. Para algúns é precisamente o 23 de abril, día do libro unha das referencias desta transformación, anque como apunta a crítica literaria e profesora da Universidade de Barcelona, **Helena González**, non son datas totalmente equiparables: "Para o catalán non só é unha festa nacional e da cultura senón que tamén é o día do amor".

Non tendo o 17 de maio a mesma simboloxía, candra Helena González tanto con Bragado como con Fabiola Sotelo á hora de reclamar que o Día das Letras Galegas sexa un día lectivo. "É preciso –mantén– que se inclúe a compra dun libro dentro das súas actividades como cidadán". Tamén cre Helena González que o 17 de maio non debe vincularse á figura dun autor determinado xa que, ó seu entender, levou nos últimos tempos a unha sorte de "liturxia funeraria": "trátase –destaca– de devolverlle a vitalidade a unha data onde todos nos sintamos implicados".

Celebrar a cultura non é, para Helena González, celebrar un autor, anque considere que cando menos é bo que haxa un elemento novo cada ano. "Podería non haber un autor e non pasaría nada", advirte ela e apela a unha idea: facer a data menos institucional e máis viva.

"Cando cadra nunha ponte, como este ano, acabouse". Deste xeito ilustra **Dolores Vilavedra** a súa chamada para converter en laborable a data do 17 de maio nunha declaración que a crítica literaria enclava ademais tras o "eco dos libeiros". Bota en falta Vilavedra que o Día das Letras perdera o sentido reivindicativo, como o que tiña hai vinte anos, a favor dun sentir máis conmemorativo sobre o que a filóloga non deixa de cuestionar o seu carácter pechado: "Debe abrirse o espectro das figuras homenaxeadas para contemplar nomes da cultura no seu concepto máis amplo", destaca coa idea de facer partícipes e integrar na data para a súa homenaxe dende homes e mulleres da pintura ata escultores; da música á investigación; da edición aos actores ou actrices.

Recuperar o sentido reivindicativo e recuperalo, sobre todo, no ensino é outros dos factores que esta muller de letras destaca para a revitalización do Día das Letras: "O mundo do ensino debería de volver non só sobre a figura honrada senón tamén sobre determinados aspectos da cultura en xeral". "Debería –conclúe– ser o Día do Idioma Galego", precisamente para confirmaren esa tese e tentar abarcar non só as letras senón a cultura en xeral. Un chamado ás institucións, coa implicación do Goberno nas actividades da vida social, e un chamado ós sectores sociais para "facer un esforzo e arredarse da institucionalización".

Na idea de que sexa un día "menos litúrxico" recunca o coordinador de edición de Galaxia, **Carlos Lema** que lanza o fío do debate dúas interrogantes: ¿como espallar o sentido dun Día das Letras durante todo o ano? ou ¿cómo se pode artellar unha política cultural efectiva arredor do 17 de maio? A idea dun día laborable ten para Carlos Lema todo o sentido "sempre que se encha de contido" ao tempo que entende "precisa e necesaria" a institucionalización da data que, segundo apunta, "non debería pasar por ser o único día que os xornais publiquen as súas portadas en galego". "Tanto as institucións como as asociacións culturais teñen que debater qué queren facer co Día das Letras" subliña logo de incidir na importancia do papel do ensino na medida en que os rapaces e rapazas aprenden un autor e se achegan a súa obra.

E se repara Carlos Lema na pegada institucional é porque considera que o aspecto social ten naquel o seu "arrinque". "Haberá que falar do asunto", di quen, á fin, advirte que "a sociedade terá

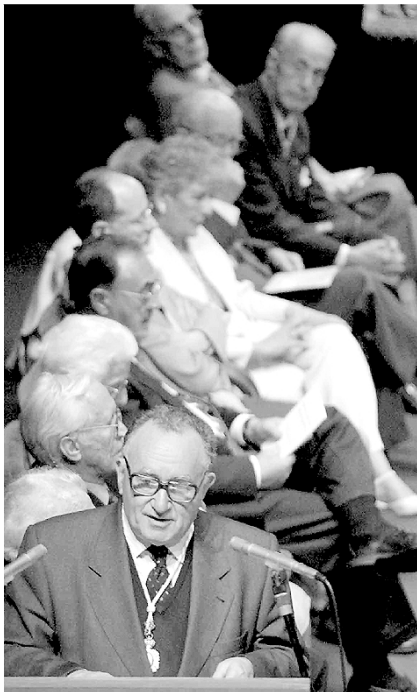
que asumir a cultura galega con todas as consecuencias”.

Sobre a mesa deixa máis preguntas para a reflexión: ¿cal foi a repercusión social do 23 de abril? ¿Cal é o futuro da nosa lingua? Preguntas nun dominio de cuestións que xorden á hora de valorar o modelo San Jordi dende o seu aspecto comercial, social e cultural. Como artellar os tres aspectos é algo que, para Carlos Lema, “habera que ver”. Mentres, unha advertencia: “é importante que os medios asuman o galego e, a poder dun Día das Letras, non creo que se consiga”.

Sendo o ensino tronco fundamental na xesta do Día das Letras, detrae a profesora **Sira Vidal** aspectos negativos e positivos da xornada nunha lectura que abrolla do seu traballo na propia aula. Positivo é para Vidal a mesma existencia da data e o seu carácter reivindicativo porque, destaca, “está ben que se recuperen figuras importantes das letras do país”. Negativo é, na súa opinión, que se tente “folclorizar a data”. “Que sexa un día D máis: un día D sen contidos nin continuidade que non vaia máis alá”, afirma tras recordar como os xornais engalanan as portadas en galego por un só día e como “o feito de que sexa festivo incide negativamente no aspecto folclorizante”. “O contido –di– reivindicativo e de recuperación literaria queda esvaído tanto no ensino como a nivel social”.

Hoxe, a golpe de xoves e trala resaca das Letras, sa-

apúranse edicións para avanzar na descuberta do homenaxeado dende o día en que Galicia enteira celebrara por primeira vez no 1963 o ‘Día das Letras Galegas’. “Do mesmo xeito que, a nivel da lingua castelá, anda a celebrarse o ‘Día do Libro’, queríase establecer unha conmemoración semellante consagrada á lingua galega”, relata o ex presidente da RAG, **Fernández del Riego** quen ideara con Manuel Gómez Román e Xesús Ferro Couselo a procura dunha data significativa consagrada á lingua galega. Pareceu a máis axeitada a do 17 de maio que figura na dedicatoria de ‘Cantares Gallegos’ a Fernán Caballero. Era o ano 1963, no que se cumpría o centenario daquela dedicatoria impresa no sonado libro rosaliano. Baseáranse –relata Del Riego– nos seguintes motivos: “Que ‘Cantares Gallegos’ fora a primeira obra de prestixio universal coa que contou a Literatura galega contemporánea. Que a celebración convidaba a considerar o significado da mensaxe transmitida no volume. Que o mellor xeito de acadalo sería que a Corporación académica acordase declarar ‘Día das Letras Galegas’ o 17 de maio de cada ano. Que a data conmemorativa serviría para enaltecer e difundir o libro escrito no idioma propio”. “Galicia enteira –describe Del Riego– celebrou no 1963 o ‘Día das Letras Galegas’ por vez primeira. Ao sartego rosaliano, en San Domingos de Bonaival, aos monumentos que as cidades do país lle

en nenos e nenas a moreas pola porta do instituto. “¡E que este ano cadrou ben, polo menos cadrou a luns e fomos ver a avoa!”, di unha nai entre prásas que responde aquilo de “¿como ve a homenaxe a Xocas? cun “ese é o do carro, ¿non?””. É a escola, o mundo do ensino, balanzo e cerna da sociedade futura. Tamén, un dos piares da propia data. Sobre os balanços do 17 do maio no ensino abonda **Anxo Louzao**, responsable da CIG-ensino: “Pensamos que non pode haber unha data que xustifique o que non se fai”. Debe ser, apontoa, “un día de balanzo do que se fai en todo o ano e non un lavado de cara do que non se fai en 365 días”.

Deste xeito denuncia Louzao “un modelo desgaleguizador que non cumpre os mínimos esixidos por lei na aplicación e uso de galego nas aulas” nunha denuncia que este sindicalista fai ante “a pouca vontade de defensa da nosa cultura”. “O 17 de maio debe ser unha data reivindicativa e festiva arredor da identidade e pondo en valor un idioma propio que non se pode perder”, aclara Louzao para quen, dende a perspectiva do ensino, o feito de que o 17 de maio sexa ou non festivo é “algo secundario”: “O avance na normalización lingüística non depende de que sexa ou non lectivo. O que preocupa é que se faga extensíbel aos 365 días do ano”.

É o 17 de maio un día de indubidábel valor e referencia editorial. Como cada ano, idéanse propostas e

ergueran á poeta, chegaron ramallos de flores da primavera galega. Lecturas rosalianas, conferencias, exposicións conmemorativas, tiveron lugar na sinalada data: un 17 de maio que quedaría xa como a xeira de exaltación e espaxamento das letras autóctonas. Pero non foi só nas cidades onde se conmemorou. Nas vilas e nos centros de emigración realizáronse tamén sesións recordatorias, conferencias, recitais, exposicións e vendas de libros”.

A festa literaria do galego vese hoxe con anxeos de transformación. “É necesario o cambio e que volva ser un día lectivo”, asegura o poeta e editor **Miguel Anxo Fernán-Vello**. Ó seu xuízo, “o festivo desactiva a participación cidadán”; “un festivo induce ao lecer, ao descanso e á viaxe e desvincula a cidadanía do que debe ser un día no que o centro é a celebración da literatura e as letras galegas”.

Repara Fernán-Vello –quen definiu a Festa do Libro en Cataluña como “unha festa de civilización”– no que supón a data nas escolas: “Perde intensidade”, subliña quen considera que “nos últimos anos asistimos ao declive da xornada” e que o idóneo sería que se trasladara a data do festivo do 17 de maio ao 18 de agosto, Día da Galiza Mártir, en homenaxe a un dos pais do Partido Galeguista e do Estatuto Bóveda, fusilado tralo golpe de 1936.

S. Noia e A.R. López